

No sirds » uz sirdi

Sirds operācijas ir profesora **Romana Lāča** ikdiens. Janvārī viņa dienas kārtībā bija arī operācija Valsts prezidentam Raimondam Vējonim. Pastiprināta mediju uzmanība neizpalika. Tomēr dakteris laipni piekrīt mūsu intervijai. Sarunā viņš gan ne soli nepārkāpj ārsta ētiku, un uz jautājumiem par valsts pirmo personu prot korekti atjokot. Romans Lācis, raugies, kā gribi, ir sirds cilvēks. Par to arī mūsu saruna.

Caur sirdi iet sāpes, prieks, mīlestība... Sirdij veltīts tik daudz poētikas visās pasaules valodās. Bet gluži anatomiski sirds ir sūknis, kas nodrošina asins plūsmu organismā, kas ir tik svarīgi dzīvībai. Kā jūs raugāties uz sirdi?

Paskatieties, vai šim brīnišķīgajam bērnam, kas smaržo smuko puķi, vai skaistajai meitenei (*profesors rāda slaidu ar fotogrāfijām*) krūtīs ir tikai sūknis, kas pumpē asinis? Nē, taču! Tas būtu pārāk banāli, sirds ir kaut kas vairāk. Sirds ir ķermeņa enerģētiskais centrs un dvēseles mājoklis. Kāds varbūt teiks – muļķīga filozofija! Tomēr tai ir pierādījumi vairāk nekā 3000 gadu senā vēsturē. Mūsdienu datotomogrāfos tiek pētīti tajā laikā mumificētie cilvēki. Kad viņus balzamēja, tika izņemti orgāni, bet sirds bija vienīgais orgāns, kuru ielika atpakaļ. Tolaik Ēģiptē eksistēja filozofija, ka, cilvēkam nomirstot, dvēsele atstāja ķermeni, veica noteiktu ciklu un atgriezās. Sirdi atstāja, lai dvēselei būtu, kur atgriezties.

Protams, arī gluži anatomiski sirds ir īpašs orgāns – tā sāk darboties, kad cilvēks vēl nav nācis šajā pasaulē un apstājas tikai tad, kad dzīve ir galā. Aprēķināts, ka cilvēka dzīves laikā sirds pārsūknē trīs tankerus (kravas kuģis, kas pārvadā dažādus šķidrumus – red.) šķidrums. Tā strādā nepārtraukti un, lai cilvēks dzīvotu, nevar apstāties ne mirkli.

Teksts: Anta Blumberga

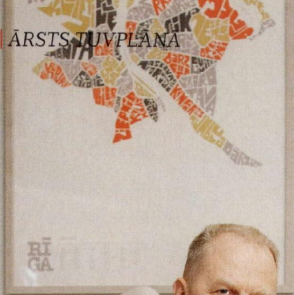
Foto: Inese Kalniņa

Stils un grims:

Lolita Graudiņa

Vide: salons „Xcelsior”

„Sirds transplantācija ir ētiski duāla – vienam tiek dota iespēja izdzīvot, bet kāds mirst. Diemžēl sirds transplantācijas gadījumā tā ir skarbā patiesība.”

Iepazīsties!

ROMANS LĀCIS

- Sirds ķirurgs, Latvijas Sirds ķirurģijas centra vadītājs
- 2002. gada 10. aprīlī veica pirmo sirds transplantāciju Latvijā, šo gadu laikā veiktas 20 sirds transplantācijas operācijas
- 2015. gada 6. septembrī veicis pirmo

sirds transplantāciju bērnam

- 2016. gada 20. janvārī profesora vadībā tiek veikta sirds vārstuļa operācija Valsts prezidentam Raimondam Vējonim
- Gadā veic aptuveni 200 dažādas sirds operācijas

Sirds ir ļoti īpašs orgāns, un es to saku ne tikai tāpēc, ka katru dienu strādāju ar sirdīm.

Jūs sakāt, ka nejausības dēļ nonācāt medicīnā. Lielais sapnis bijis – ja ne kuģa kapteinis, tad vismaz stūrmanis. Vai bērnībā tiešām kādā slēptā smadzeņu daļā nebija aizķērusies ne kripata intereses par medicīnu?

Varbūt bija gan. Mūsu ģimene irēja dzīvokli Siguldā no Miglas kundzes, kurai bija brālis oftalmoloģijas profesors Kārlis Balodis. Es biju vēl mazs puika. Tolaik viņš bija Oftalmoloģijas klīnikas vadītājs. Profesors ar nopietnu stāju, izskatījās pēc profesora, kādus apraksta grāmatās. Es nemaz viņam nelīdzinos. Viņš brauca ciešos pie savas māsas Miglas kundzes gandrīz katru nedēļas nogali, turklāt ieradās ar smuki nopulētu „Zimu”, tolaik auto bija tikai retajam. Protams, viņš pats nebrauca pie stūres, to darīja šoferis. Domāju – lai to visu uzturētu, ir jābūt labiem ienākumiem. Vai viņš zaga? Protams, nē. Vai viņš bija neētisks? Arī nē. Vai viņam bija liela alga? Jā, varbūt lielāka nekā man tagad. Katrā ziņā toreiz sapratu, ka tā vajadzētu dzīvot un izskatīties profesoram. Viņš uz mani atstāja iespaidu. Atceros, ka man reiz pavīdēja doma un, iespējams, es pat pajautāju, kā viņš var operēt aci. Jā, profesors Balodis bija izcils speciālists, viņš veica pirmo radzenes transplantāciju Latvijā. Tomēr viņu piemin un atceras reti.

Jūsu vārds gan neizdzēšami ierakstīts Latvijas medicīnā. 2002. gadā veicāt pirmo sirds transplantācijas operāciju Latvijā. Kāpēc tieši tad?

Tolaik man žurnālisti mēdza jautāt, vai tā nebija avantūra?

Vai bija?

Pilnīgi noteikti – nē. Mēs tam ļoti gatavojāmies. Jau laikā, kad Sirds un asinsvadu ķirurģijas centru vadīja profesors Jānis Volkolākovs. Mēs gatavojāmies vairākos līmeņos. Pirmkārt, braucām uz ārzemēm krāt pieredzi, apmeklējām dažādas valstis. Otrkārt, tolaik mans uzvārda brālis Heinrihs Lācis vadīja eksperimentālo darbu, tika veiktas izmēģinājuma sirds transplantācijas operācijas suņiem. Trešais nopietnais impulss un vērtīgā pieredze: attīstījās sarežģīta sirds ķirurģijas joma – operācijas mākslīgajā asinsritē. Šādu operāciju skaits ievērojami auga un jau 2002. gadā tuvojās tūkstoš operācijām gadā. Tas nozīmē, ka bija attīstīta tā sauktā kolektīvā pieredze operācijās ar mākslīgo asinsriti. Tas ir tik svarīgi, gluži kā fabrikā, kur katrs zobratīņš zina, kas tam darāms.

Ceturtkārt, Stradiņa slimnīcā jau funkcionēja Orgānu transplantācijas centrs. Tur gan darbības notika ne ar sirdīm, bet ar nierēm, tomēr mums vairs nebija jāatklāj no jauna, kā darbojas šāda veida centrs. Visu šo apstākļu kopums ļāva izdarīt šo operāciju. Piektkārt, pirms pirmās transplantācijas mēs veicām izmēģinājuma operāciju mirušam cilvēkam.

Saistījāmie ar Gaiļezera slimnīcu, viss process tika pārskatīts un izanalizēts.

Kādas bija jūsu sajūtas, kad veicāt pirmo sirds transplantāciju? Vai uztraukums bija lielāks nekā ikdienas operācijās?

Attiecībā uz sirds transplantāciju neap- rakstāmi spēcīgas emoci- jas piedzīvoju, kad kopā ar profesoru Jāni Volkolā- kovu bijām pieredzes braucienā Gēteborgā. Tur skatījāmie sirds trans- plantāciju. Es jau biju pie- redzējis ķirurgs, bet, kad operāciju zālē ieraudzīju dzīvu cilvēku, kuram ir izņemta sirds, bet vietā, kur tai jābūt, bija tuk- šums, iespaids bija neiz- sakāms, tas mani ļoti satricēja. Varbūt kāds teiktu – kas tad tur, bet mani tas patiesi iespaidoja.

Kad pats veicu pirmo transplantāciju, protams, man bija satraukums, pārdomas. Ja ārsts ir truls, neko nejut, nesa- redz risku, no tāda ir jāuzmanās. Kā jau minēju, mēs bijām ļoti nopietni sagatavojušies. Tomēr risks vienmēr pastāv, arī pie ikdienišķas sirds ope- rācijas. Šodien pēc sirds operācijām izdzīvo 99% pacientu, tomēr risku izslēgt nevar.

Transplantācija ir arī ētiski duāla – vienam tiek

dota iespēja izdzīvot, bet kāds mirst. Diemžēl sirds transplantācijas gadījumā tā ir skarbā patiesība.

Vienu nieri var izņemt dzīvam cilvēkam un transplantēt citam, mūs- dienās arī no aknas var nogriezt audu gabaliņu, lai kādam palīdzētu. Ar sirdi tā nevar.

Vai jūs aizdomājaties par šo ētisko pusī, par donoru, kura sirdi „iedodat citam”?

Maz. Donors ir nezi- nāms cilvēks, varbūt mums ir pavisam nedaudz informācijas, bet cilvēks, kurš saņem donora sirdi, to nezina. Tā ir vesela sistēma, kur darbojas donora menedž- ments jeb donora uzturē- šanas programma. Mēs neredzam un nesatiekam nevienu donora piederī- go. Ir donoru koordināci- jas centrs, kur nonāk informācija par potenciā- lo donoru. Tad notiek imunoloģiskā tipēšana, lai izvērtētu orgāna atbilstī- bu. Pēc tam tiek atsaukts pacients, kurš ir gaidīša- nas rindā, tad tiek pie- ņemts gala slēdziens un notiek operācija.

Šajā procesā taču jārikojas ātri, katra minūte dārga.

Donora sirds var parā- dīties jebkurā Latvijas vietā. Ir īpaša mašīna, ar kuru tiek vests donora orgāns. Es kādreiz saku – tā ir absolūta prioritāte,

un, piemēram, ja brauc Valsts prezidenta auto un tuvojās auto, kas ved orgānu, prezidentam ar visu konvoju vajadzētu pabraukt malā, lai palais- tu auto, kas transportē orgānu. Lai cik svarīga būtu tikšanās vai sanāk- sme, tā var pagaidīt. Juri- diskī, protams, tas nav noteikts, tomēr tam vaja- dzētu tā būt. Donora orgāns ir ārkārtīgi vērtīgs.

Mēs katrs varam kļūt par donoru – piekrist savu orgānu izmantošanai pēc nāves.

Darbojas piekrišanas prezumpcija, tā tad orgā- nus drīkst ņemt no cilvē- ka, kurš ir piekritis. Ja neesat aizgājusi uz Iedzī- votāju reģistru un uzrakstījusi īpašu aizlie- gumu, ka nepiekrītat orgānu izmantošanai, automātiski esat piekritu- si, ka to drīkst darīt. Kad orgānu koordinācijas centrs saņem informāciju par konkrētu cilvēku, tiek pārbaudīts, vai šis cilvēks nav aizliedzis izmantot savus orgānus. Ja cilvēks ir no citas valsts, viņa orgānus nedrīkst izman- tot Latvijā. Tomēr katrā valstī šie likumi ir atšķī- rīgi – ja medicīniski ārvalstnieka donora orgāns atbilst, tas tiek izmantots. Psiholoģiski tas ir ļoti nepatīkami. Tādēļ dažkārt smejas, ka ir jāuzmanās ārzemēs nepaskriet zem mašīnas.

Kaut gan likums nenosaka, ka jāprasa pie- derīgo atļauja potenciālā donora orgānu izmanto- šanai, tomēr ir tikai ētiski runāt ar piederīgajiem un ņemt vērā, ko viņi saka. Parasti tas arī tiek darīts. Bērnu gadījumā noteikti ir jābūt atļaujai.

Vai sirds transplantā- cija nepieciešama pie kādām noteiktām sirds slimībām?

„Ja kāds teic, ka ir lietas, ko es vienīgais varu izdarīt, tad jāatzīstas, ka tāda tendence ir ļoti bīstama. Mūsu kopējais spēks ir tajā, ka vadītājs nav tas, kuram vara kaut ko aizliegt, **izcelt sevi kā neaizvietojamu.**”

„Tikko kaut kas nav kārtībā ar sirdi, **parādās nāves bailes**. Tāpēc novirzes normālā sirdsdarbībā nereti iet rokrokā ar slēptām vai atklātām domām, ka dzīvība ir apdraudēta.”

Nav tāda viena noteikta sirds saslimšana. Parasti šāds lēmums tiek pieņemts, ja cita ārstēšana nelīdz un cilvēka dzīvildze ir gads, varbūt pusgads. Ārstu konsīlijs pieņem lēmumu šādu cilvēku ieslēgt gaidīšanas rindā. Uzskatu, ka tā ir vienīgā ētiski pamatotā rinda veselības aprūpē, jo cieši saistīta ar donoru. Kā var būt rinda uz parastām sirds operācijām, kas nereti ir dzīvību glābjošas?! Tā nedrīkst būt, ka cilvēks nomirst rindā, gaidot operāciju. Ja tā notiek, tas nozīmē, ka kaut ko organizatoriski neesam izdarījuši pareizi.

Tagad rindā uz sirds transplantāciju ņem cilvēkus bez vecuma ierobežojuma. Agrāk cilvēkiem pēc 65 gadu vecuma vairs transplantācijas neveica. Raugoties no mūsdienu viedokļa, tas būtu ļoti neētiski, jo arī 70 gados cilvēks var būt darbīgs, enerģisks. Protams, ja tādām cilvēkam nepieciešama transplantācija, tā ir jāveic.

Latvijā uz sirds transplantāciju nav garas rindas, vidēji gadā sirdi gaida 7 līdz 10 cilvēki. Prioritāte ir bērni.

Transplantācija nav jūsu ikdiena, bet dažādas cita profila sirds operācijas gan. Vai cilvēka sirdi iespējams redzēt arī mūsdienu cilvēka dzīvesveida sekas?

Zināmā mērā tas ir redzams. Piemēram, neveselīgs dzīvesveids var novest pie aterosklerozes, kas parādās uz sirds asinsvadu sienām. Ir arī citas sekas, kuras var redzēt, var

sajaut ar pirkstiem.

Senais teiciens – viens nav karotājs. Spēcīga un uzticama komanda vajadzīga katrā operācijā. Vai jūs pats izvēlaties komandu, kas ar jums kopā operēs?

Visi speciālisti, kas šeit strādā, spēj darboties komandā. Varbūt uz transplantācijām īpašāk izvēlos asistentus, kuriem ir lielāka pieredze. Kaut arī rezidents ir cienījams speciālists, uz transplantāciju par asistentu neņemu. Bet ikdienā īpaši izvēlēties nav nozīmes. Kad vēl biju jauns, man patika

izvēlēties operācijas māsu. Tā nu izvēlējos, izvēlējos, līdz apprecējos. (Smejas.)

Vēl ļoti svarīgi – operācijas komandā nedrīkst būt antagonisms. Ķirurģs nav jāmīl, bet jāciena darbs, ko viņš dara. Ja kāds ir negatīvi par kaut ko noskaņots, tas var kaitēt pārējiem un arī pacientam. Ķirurģs jau konsultējas ar saviem asistentiem, reizēm pajautā viedokli – ko un kā labāk darīt, asistents nedrīkst mācīt. Asistents nedrīkst būt arī neieinteresēts un formāls, tad tāds ir jānomaina.

Attiecībām komandā jābūt pilnīgi saskaņotām kā orķestri.

Esat izskolojis vairākus sirds ķirurģus, ar kuriem tagad esat kolēģi. Vai mēdzat joprojām dot padomus un pamācīt?

Ja kāds teic, ka ir lietas, ko es vienīgais varu izdarīt, tad jāatzīstas, ka tāda tendence ir ļoti bīstama. Mūsu kopējais spēks ir tajā, ka vadītājs nav tas, kuram vara kaut ko aizliegt, izcelt sevi kā neaizvietojamu. Pectecība ir ļoti svarīga, visiem ir jāstrādā, un mani kolēģi arī to dara. Mēs Latvijā esam desmit sirds ķirurģi, un visi esam ļoti labi. Iekšēji priecājos un esmu lepins par to.

Jūs kolēģi par jums ir teikuši, ka esat mierīgs, nosvērts, nekad nelamāties. Tomēr katrs savu reizi sadusmojas. Kas jūs var sadusmot?

Jā, reizēm ir lietas, kas mani satrauc. Parasti tas ir par manu kardioloģijas saimniecību. Mani sadusmo, ja kaut kas netiek pareizi organizēts, laiks iepirkts. Man nepatīk, ja mani ignorē, piemēram, pasaka, ka uz mani tas neattiecas. Man vienmēr gribas visu zināt.

Reizēm esmu satraucies, bet emocijas uz ārpusi gan nenesu. Esmu dzirdējis, ka ir ārsti, kas kļūst nervozi, neadekvāti, kaut ko mēta. Mūsu centrā tādu speciālistu nav. Šāda ārsta rīcība ir nosodāma – ja nevari sevi savaldīt, tad tev nav, ko darīt pie operāciju galda.

Ārsti parasti apgalvo, ka pacientus nešķiro. Tomēr, kad uzziņājāt, ka uz operāciju galda būs prezidents, vai uztraukums nebija lielāks?

Vai mūsu prezidents ir operēts? Es par to neko nezīnu! (Smejas.) Ir, ir stress lielāks, gluži tāpat kā reizēs, kad bērnu operē. Nesaku, ka kaut ko labāk daru kā citas reizēs, bet ir citādi, nevaru noliegt.

Pagājušā gada septembrī veicāt Latvijā pirmo sirds transplantāciju bērnam. Latvijas ārstu biedrība „Gada balvas medicinā 2015” ietvaros šo operāciju atzinusi par „Gada notikumu medicinā”.

Sirds transplantācija tika veikta desmit gadu vecai meitenītei. Parasti bērns neoperēju. Šī operācija bija kopā ar bērnu sirds ķirurģiem. Bērnam ir daudz sarežģītāk implantēt sirdi. Arī emocionāla puse ir sarežģītāka. Ļoti svarīgs ir orgāna atbilstības jautājums. Bērns ir mazs, sīciņš. Atklāti sakot, kaut arī viss līdz pēdējam sīkumam aprēķināts, neviens nevar pateikt, kā būs. Var taču būt, ka sirsniņa ir par lielu un gluži fiziski neder. Tas ir ļoti nopietni. Tomēr pasaulē ir veiksmīgi piemēri. Nesen televīzijā rādīja sievieti, kurai ir 32 gadi, un ar transplantēto sirdi viņa nodzīvojuši 30 gadu. Viņai bija tikai divi gadi, kad viņai transplantēja sirdi. Sirds augusi kopā ar viņu.

Bērnu ķirurģija ir ļoti grūta un sarežģīta. Bērns ir daudz neaizsargātāks nekā pieaugušais. Kad aizbraucu uz Bērnu slimnici pie kolēģiem, kur dažādas patoloģijas tiek ārstētas, arī dzīvībai bīstamas, to redzot, man asaras saskrien acīs.

Vai esat mānīcīgs, varbūt jums ir kāds īpašs rituāls, kas „nodrošina” veiksmī operācijā?

Ir. Tikai es jums to neatklāšu. Es ļoti ticu, ka man labie spēki palīdz. Mūs vada dvēseles darbība, bet prāts ir mūsu dators. Lai viss būtu labi, dators ir jānoskaņo. Nav svarīgi, vai to saucam par lūgšanu vai ko citu. Katram tas ir citādi.

Mirstība no sirds un asinsvadu slimībām Latvijā joprojām ir augsta – krietni virs 10 000 gadā. Kas ir tie simptomi, kas varētu signalizēt, ka ar sirdi kaut kas nav kārtībā?

Ir, protams, daudzi specifiski simptomi. Bet man grības pieminēt kādu, kurš saistīts ar sirds dvēselisko pusi. Par to ir stāstījuši arī pacienti. Tikko jums kaut kas nav kārtībā ar sirdi, parādās nāves bailes. Ja kaut kas notiek ar sirdi, ir

apdraudēta indivīda eksistence. Tāpēc novirzes normālā sirds darbībā nereti iet rokrokā ar slēptām vai atklātām domām, ka dzīvība ir apdraudēta. Piemēram, sirds infarkti iet rokrokā ar nāves bailēm. Pie citām saslimšanām šādas sajūtas nav raksturīgas. Iespējams, tās ir kādas nervu sistēmas problēmas, bet ignorēt šādas sajūtas nevajag. Laiku pa laikam kāds spēcīgs, sportisks puisis pēkšņi mirst, un visi brīnās – kā tad tā? Tikai pēc tam atklājas, ka viņš nav bijis izmeklēts, ka patiesībā viņam ir bijusi, iespējams, iedzimta sirdskaite. Savu veselību nedrīkst ignorēt.

Ko jūs darāt brīvajā laikā?

Braucu uz Siguldu, uz tēva mājām, un atpūšos. Kādreiz ar ģimeni, bet dažkārt viens. Mana kundze ap māju sastādījusi dzīvzogu, tā ka esmu no visiem noslēgts. Protams,

kaimiņi kaut kur ir, bet es viņus neredzu. Vēl pāris gadu atpakaļ man patika iet uz mežu – tā ir atslodze no ikdienas. Tagad baidos no ērcēm, tādej uz mežu neeju.

Tūlīt būs pavasaris, vai arī dārza darbi jums padomā?

Esmu izcili slinks, man nepatīk neko darīt. Taču zāli es pļauju kārtīgi. Pa zemi gar nerušinos, man ir arguments, ka ķirurgs pa zemi rušināties nedrīkst. Rokas var sabojāt. Par to ir jādomā. Tāpat kā taca ja nodarbojas ar sportu. Tas, protams, ir pozitīvi, bet vienmēr ir risks, ka, piemēram, var salauzt roku vai kāju. Saviem ķirurģiem arī mēdzu teikt – jūsu veselība nepieder jums. Neviens nav piedzimis par ģeniju, viņi ir gājuši caur slimnieku sāpēm, grūtībām darbā, un arī viņu spējas un zināšanas nepieder viņiem pašiem. Viņi dažkārt to nesa-

„Bērnam ir daudz sarežģītāk implantēt sirdi. Arī emocionālā puse ir sarežģītāka. Kaut arī viss līdz pēdējam sīkumam aprēķināts, **neviens nevar pateikt, kā būs.** Var taču būt, ka sirsniņa ir par lielu un gluži fiziski neder.”